

ÉLETEM TÖRTÉNETEI

ERŐS ISTVÁNNÉ KOVÁCS TERÉZ

Igaz történetemet szeretném leírni. Se iskolám, se segítő kéz nincs mellettem. Csak az óra ketyegése tudatja velem az idő múlását. A múlt örömei és árnyai kísértnek nagy magányomban, és ez a magány adta a tollat a kezembe. Nem hajtott senki, hogy írjak, írok a magam jószántából, mások okulására.

1974. május hónap elseje, gyönyörű, napos délután van, és ezen a délutánon határoztam el magam, hogy belefogok egy óriási munkába; mert az élet a kapát adta a kezembe, s nem a tollat. Őreg, s nemsokára reszkető kezem elbírja a kis tollat. Hatvankét nehéz esztendő nyomja a vállam, s az élet ezer viharja vonult át fölöttem. De szép viharok voltak, mert fiatalon értek. Csak a koporsók, amelyeket kikísértem, fájó sebek maradtak.

A nyomort megszínesítő gondolkozás, a jövőben bizás segedelmével a mindennapi keserves munka után más-más álmot szőttem: magam elé varázsoltam, amit csak tündérkert teremhet — és hányszor rájöttem, hogy ez soha nem valósul meg, de azért görcsösen ragaszkodtam, hogy de mégis úgy lesz; s a sorsot szidjuk, s ha ez így van, akkor ő a hibás. És nagyon kevesen mondhatják, hogy minden álmom, minden vágyam teljesült. Csak mikor már a dér megüti hajunk szálát, akkor ismerjük be, hogy lehetett volna ez másképp is, csinálhattuk volna másképp is. De az akaratumk, az a döntő: így akartuk, így lett, ezen változtatni nem lehet; s akkor megint szidjuk a sorsot. Most, ha újrakezdenénk, hiszem, hogy csak ez a sors várna ránk, ezt választanánk, amit százszor megszidtunk.

Én már gyermekéveimben kis öreg voltam, mert az első világháború a gyermekkedélyemre is rányomta a bélyegét, és könnyet, bánatot láttam, bármerre fordultam. Csak arról beszéltek a felnőttek, ezt tanultuk, így telt a gyermekkorom — csak ezzel kezddhetem életem regényét.

MEGTÚRT JÖVEVÉNYEK

1912. július 23-án a gólya Hertelendifalván, a Magyar utca 367-es számú házába hozott. Hát nagy öröm nem volt a szülői házban. Ahogy

örültek születésem előtt, olyan bánat lett születésem percében. Ahogy Bélésné elvégezte a dolgot, hitta az édesapámat, hogy jöjjön nézze meg, hogy milyen gyönyörű, egészséges, szép leánkácskája született, s egy üveg pálinkát hozhat az örömökre. Igaz, hogy fiút vártak — de nekem volt annyi eszem, hogy lány legyek, amit most se bánok. Ha más egyáltalán lettem, hát az így jó. Hát édesapám nagy örömeben felkapott, de le is tett, s kiment. Elfelejtett pálinkát hozni. Három napig be sem jött. Nem tudták a házbeliek, se a szomszédok elképzelni, mi csinálta ezt a nagy változást. De Bélésné nem volt az a bábaasszony, aki félt a maga szelítől, hát kiment a lelkire beszélni, hogy nem kell úgy búsulni, hogy lány lettem, majd a következő fiú lesz. „Nem is az a bajom — mondja édesapám —, nem tehetek én róla, hogy ilyen szörnyszülött gyermekem lett.” „Mit beszélsz, Joskacska! Hát minden száz gyermekből akad ilyen szép, aranyos, egészséges, hát te mi hibát kapsz?” „Hát nem látja, milyen háromsarkos fejű, s velem ne csúfolódjon” — mondja elkeseredve az apám. „Ó, te Jóska, úgy látszik, te még nem láttál újszülött bubacskát! Gyere be, már háromnapos, most már másképp néz ki.”

Addig csalogatta, hogy nagy káromkodva bejött. Én meg nagy bölcsen nyökögtem. Az se sírás, se semmihez hasonló nem volt, csak hírt adtam magamról, hogy vagyok. Odapislant nagy félve, hogy most mit lát, de megrökönyödésére csalódott annyira, hogy felkapott, magához szorított, „nagy lányom”-nak szólított. Onnantól élete végéig én soha „kicsi” nem voltam. De olyan szép se volt senki, mint én. Hathónapos koromban már a tenyerén álltam. Hát így békült ki velem édesapám.

Kilenc hónapos koromban már olyan dolgok jöttek, hogy édesapám hazaköltözött Debellácsra, én meg anyókéval itt maradtam Hertelendifalván. Ő meg minden héten egyszer eljött, megnézett, s nekem hozott valamit.

Ezerkilencszáztizennégy nyarán kidobolta a kisbíró, hogy kitört a háború. Az akkortájt negyvenesztendő telepesek, öregapáink, akik már nem voltak golyó élé valók, itthon maradtak a földet művelni s az asszonyokat ijesztgetni. Minden hír rögtön az egész falu tudomására jutott. A jegyző az itteni bevándorlott székely népet kigúnyolta; mert erősen el voltak rományosodva, s még a viseletükben is elég sok volt a román. Írástudatlanok voltak — ezt kihasználva költötte a rémhíreket: „A lámpást égve hagyjátok! El kell menekülni!”

Úgy egy délután összeszedte a nép a kicsi holmiját, kinek kocsija volt, az többecsét, s megindult a menekültek vándorserege. Asszonyok, gyermekek és az itthon maradt öregek és nyomorékok Versec felé vették útjukat. Édesanyámnak gyalog kellett menni az alibunári sáncokig. A testvérem tízesztendő volt, őt az ő apja rokonsága fel-felvette a kocsira, hol egyik, hol a másik. (Mert a kocsik úgy meg voltak terhelve, hogy nem tértek, s aki egy kicsit megnyugult, az megint kellett gyalogoljon.) De énnekem debellácsi volt az apám. Anyókám a hátán vitt, míg meg nem szánták. Egyik gyermeke egyik kocsin, a másik a mási-

kon, s élelmiszert is csak, amennyit bírt. De az is lassan elfogyott. Éhezve, fázva ott kuporogtunk az alibunári sáncokban, én sírtam az éhségtől, s anyoka velem. Édesapám nővérenek az ura tábori csendőr volt: Kapocsi sógorom. Az meg visszaküldött fuvaroskocsin, hogy ne féljünk semmitől. „Csak nyugodtan dolgozgassanak, amíg elmúlik a háború.” A bátor, kemény, meggondolt szavaktól a nép bátorságot kapott, s ki hogy tudott, hazaszállingóztak. Egypár nap múltán hoz egy levelet a nevemre a tábori posta. Édesanyám már írástudó volt, a levelet felolvasta, hogy aranyos nagy lányom, költözz Debellácsra (vagyis Torontálvásárhelyre), ha Pancsovát lövik, ti onnét hamarabb tudtok az ország belsejébe vándorolni. És édesapád házáat tapaszd, meszeld, míg hazajövök.

Ezt Kapocsi sógoromnak köszönhattük, mert ő volt a közvetítő. S erre bement anyám a helyi községházára a hadisegély miatt, mivel két leánygyermek volt. A községháznál kiutalták, hogy amelyiknek hertelendi az apja, az kap, a debellácsi nem kaphat. Akkor felmentünk Debellácsra, az ottani községházára. Ott meg örömmel fogadták az anyámat. De kérdezték, hogy a hertelendi kislány apja a háborúban van-e. Hát ott volt. „Hát egy hazáért harcol a két férfi, hát, Balogné, hozza mind a két gyermekét, mert csak itt folyósítjuk a hadisegélyt.” És a ház se maradt üresen. Így költöztünk Debellácsra.

De több levelet nem hozott a posta három esztendeig. Sírt is édesanyám eleget, és minden este imádkoztunk, hogy hozd haza, édes jó istenem, édes jó apámat. Annyit imádkoztunk, hogy egy este ordítani kezdtem: „Hozsd hazsa, hozsd hazsa!” Édesanyám rémülve kérdi: „Mi az, fiam?” Annyit imádkoztunk, a jó isten nem hallja, hát most kiabálok, hogy mán egyszer hallja meg.”

De múltak a napok, a hónapok, nem jött a levél, amit vártunk. Annál is jobban, mert kivolt a szekerünk rúdja. Apám testvéreinek kinyílt a szeme: Jóska elveszett, meghalt, és a törvénytelen gyermeknek nem jár a vagyon, pakoljunk haza. De bizonyítani nem tudták, mert halottlevél se jött. Így a fondorlat, az irigység csak halmozódott. Éppen csak hogy megtűrték bennünket, ment a községháznál volt pártfogónk. De az életünk pokollá vált. Édesanyám szántani járt napszámba, más lovával, potom áron, de csak a testvéreknek. Este hozott egy kis lötyöt, nekünk az is jó kellett legyen; mert egyikünknek se volt apja. A mindennapi prédikáció kijárt, hogy kegyelemkenyéren élünk, pedig megdolgozott anyám érte.

Így haladt az idő, amíg én is kezdtem megtanulni gondolkozni s beszélni jól. Anyám sokat-sokat dolgozott, és az ottani néppel megszerettette magát, úgyhogy az Újsoron lakók ugyancsak pártolták kedvessége, okossága miatt az éneklő, jókedvű, fiatal, szép asszonyt. Csak akkor eredt meg a könnye, mikor magunkra voltunk, a keserűség akkor tört ki belőle. Mi is vele sírtunk, hogy már jönne egy levél, akár él az apám, akár nem, ne legyünk bizonytalanságban.

Elmúlt három keserves esztendő. 1918 januárjában a postás hozza a levelet, megint nekem. „Édes nagy lányom, édesapád nemsokára hazajön. Mert hat hónapig szöktem, hogy megláthassalak. Csak teérted túrtam a rabságot három éven keresztül; mert orosz fogságban voltam. Látni akartalak, aranyos, nagy lányom. Százszor elpusztítottam volna magam, de csak érted éltem. Pedig énnekem nagyon jó volt a többihez képest, mert én kilenc nyelven beszéltem, s ezért jó sorom volt. De a szökés nem sikerült, mert rám vigyáztak a legjobban. Egyik sarkon fehér voltam, akkor a vörösök fogtak el — mikor vörös lettem, a fehérek fogtak el. Még bolondházba is bedugtak, mert nagyon üttem a fejem. Egy sarokkal ha arrább mentem volna, haza tudtam volna jönni a fogságból... Fiam, nagyon nehéz a szökés, de a bolondházból tán csak igazi bolond tud megszökni. De a végén csak megszöktem. Azt leírni nem lehet, milyen szenvedések árán...”

Anyám hangosan olvasta a levelet, én csak annyit éntettem, hogy az apám hazajön, és határtalan volt az öröömöm. Hát azért imádkoztunk minden este! Anyám meg szaladt az Újsoron végig, kiabálta, Julcsa néni, levél, én meg nem tudtam, mi lelte anyámat, ugrált, táncolt: „Nem dob ki senki, itt a levél!” Én meg csak egy papirost láttam a házból a kezében, nem tudtam, mi az értelme Kimentem, egy csomó falevelet szedtem, hátha annak is úgy örül az anyám. De ő nem törődött az én levelemmel, csak mutogatta az Újsor-belieknek, azok meg csak jöttek és jöttek nap mint nap, csak a levelet olvasták számtalanszor, naponta. Már tudtam kívülről. Attól a naptól kezdve nem sírtunk többet. Él az én édesapám, hazajő!

De telt-múlt az idő, mi meg csak vártuk a nagy napot.

KISKOROM FÉLELMEI

Legelső emlékem miről maradt meg? Kicsi házunk az Újsoron fehérre meszelt, kétablakos, kicsi kertvel. A ház belseje es fehérre volt meszelve, egyetlen szobácska, kemencével a sarokban, két ágy, egy asztal, négyöt szék, egy kas (ott úgy hívták, hogy sublót), egy óra, és kész volt a bérendezés. A konyha istállónak is volt bérendezve (padlásra, a hiba es ott jártunk fel) egy nyihán tyukocska, de azoknak a szabad ég volt a lakóhelyük, egy tarka kuttyánk, a Bundás, egy koca tizenkét malackájával, egy tehenke — ez volt mindenünk széllyes e világon. Énnekem jó volt, az én szénám rendben volt, de 1917 sok mindent hozott, amit ma sem felejték el.

Nagy öröm ért: a Bundásnak négy gyönyörű kölyke lett. Az első Violának híttam — a többinek nem értem reá nevet adni: anyokám belélódigálta egy teli vider vízbe. Utána a Violácskámát. Meghagyta a testvéremnek, hogy temesse el a kertben. De nem hagyom ám, ordítottam, csak úgy, hogy összefutott a szomszédság. Mindenki mást mondott: verjenek meg, vigyenek faluba. A sok asszonyok közt tizenhárom

esztendő testvéremnek volt a legtöbb esze. Keresett négy Frank kávé katulyát: „Gyere, Trézsikém, tegyük a kutyácskát belé, vigyük a kertbe, de hallgass! Hát mért nem érted meg, hogy mit akarok? Hallgass ide! Hátravigyük a kertbe, a csipkerózsa tövébe. Elássuk. Jövőre kinő egy kutyafa, s annak minden ágán lóg egy kutyacska. Legszebb lesz a Violacska. De csak akkor, ha jó mély gödröt ásunk.”

Ástunk volna, de nem volt ásonk. Így nekiálltunk, tíz körömvél gödröcskéket vájtunk. Az ölesztendő kezem hamar felmondta a szolgálót... Elmentem, kerestem szép, veres rongyocskát, csináltam a sírokra keresztet. (Csak azt csudálom, hogy tudtam, mikor se temetőbe nem jártam, se halottat nem láttam azelőtt.) A testvérem reám hagyogattott, hogy minden áldott nap locsoljam meg, mert ha nem, akkor nem lesz kutyafa, se rajta a Violám. Szót fogadtam, de annyira, hogy a heti piacról anyoka egy viderkével jött haza, hogy tudjam locsolni a kutyák sírját. Ők meg haltak meg a kacagástól, mikor mindennap fogtam a locsoláshoz. De nekem hasznom lett belőle. Elsősorban volt egy viderkém, s az az enyém volt, ahhoz senkinek nem szabad nyúlni. Dárius se őrizte jobban a kincsit, mint én. Másodsor: volt dolgom, azt a világ sűrű kinciért se mulasztottam el. Majd jöttek az esők, s akkor azt mondták, most nem kell locsolni. De tavaszra csak a rózsák nyíltak gyönyörűen. Lassan elfelejtettem a kutyát is, a locsolást is.

Én elfelejtettem a bánatom. Ez volt az első.

Vásárnapi délután a lányok összegyűltek a vásártéren játszódni. Én ott lógtam köztük. „Eridj félre, Trézsike, te kislány vagy, te játsszál a kicsikkel!” Hát mit kezdek én a kicsikkel, mikor azok nem tudják azt játszani, amit a nagyok! Próbálgattam, hogy lássák, én es tudok úgy szaladni, mint ők, ugyancsak nyújtogattam kicsi lábaimat. Láttam, hogy érek velük, de mégsem engedték, hogy ott játsszak velük. Párosával összefogódtak, elől egy tíz lépésre volt a macska, az utolsó pár elkialtotta magát: „Cica-mica, melyik szömöd fáj?” „Mind a kettő egyformán.” Akkor kezdtek szaladni: a macskát el kellett kerülni, s ha a macska megfogta az egyiket, akkor a másik lett a macska. Ott lógtam köztük. Csak mondták, hogy kikapok, de tudtam, hogy nem kapok, mert ott volt a testvérem. Ha ő ott volt, az jó volt.

De ott volt a „taknyos istálló” is. Édesanyám úgy óvott a taknyos istállótól, hogy jobban féltem, mint a hétfejű sárkánytól. „Ne menj közel, édes fiam, hazajönnék a bikák, kitapossák a beled!” Este, mikor jött a csorda, a világ kinciért — semmi könyörgés nem használt — nem volt szabad kimenni, és kész. Pedig én minden este kinéztem az ablakon, és soha egyetlen bikát se láttam. Csak sorakoztak a tehenek haza, s a pásztor a taknyos istállóba öt-hat tehenet behajtott, az ajtót becsukta. Valami ördögös dolog lehetett a dologban. Hiába mondtam, nincsenek bikák, de hasztalan minden, nem volt szabad az út, csak mikor az utolsó tehen es eltűnt a látóhatáron.

Hát nagylányok elhatározták, hogy — eltesznek láb alól. Megragad-

tak közös erővel — köztük az édestestvérem —, belöttek a „taknyos” istállóba. Kézvel-lábval, fogval hadakoztam, de a túlerő győzött, bécsukták, s reám zárták az ajtót. Én meg ordítok vadállat módjára. Megint nem láttam semmit, egy bikát se, csak egy hatalmas jászolt egyik felől es, a másik felől es, egy hatalmas nagy ostort, egy vidret, egy szegen láncok lógtak — de bika sehol. S akkor ébredtem rá, hogy micsoda borzasztó lehet az a bika! Féltében rúgtam az ajtót, ráztam a kilincset addig, míg esze nem estem eszméletlenül. A nagylányok, mit se törődve velem, estig játszódtak, s akkor hazasorakoztak. Engem ott fejtettek.

Este jött a pásztor, kizárta az ajtót — alig tudott tőlem bejönni. Mikor meglátott ájultan, elordította magát: „Balogné, szaladjon, a kislánya halva van a takonyistállóban!” Orthon szépen a fehér ágyban ébredtem fel halottaimból. Édesanyám simogató kezét, síró hangját hallottam. Mikor felébredtem, megszidott: „Látod, édes fiam, megmondtam százszor, hogy ne menj a takonyistállóhoz!” Ez volt az első szidás életemben, de ez borzasztó volt: annyira hibásnak éreztem magam, hogy nem juttam szóhoz. Nem is mentem soha többet közel az istállóhoz, pedig alig volt száz méterre tőlünk. De a testvéremet soha életemben nem árultam el, mert én voltam a hibás: miért nem húztam magam meg. Leültem volna, mikor mondták a nagyok.

Mindenütt ott lógtam, ahol nem kellett. Édesanyám nem vert meg, de mikor útban voltam, s nem bírtak velem, ágyba parancsolt, hogy nyugodtak legyenek. Ha nem is aludtam, de akkor nem voltam senkinek lába alatt.

Julianna-napkor megint egy kicsit rosszakodtam, újra ágyba kerültem. Már az álom kerülgette a szemem, egyszer csak az ablakba tettek egy négysarkos ládát. Elég nagy valami volt rajta, ami aztán szépen énekelt. Hogy hányszor, azt nem tudnám pontosan, de azt tudom, hogy attól a naptól nem hallottak tőlem mást, csak énekeltam, annyira megtetszett. Csak később tudtam meg, hogy az gramofon volt, és édesanyám névnapja, és őt azzal megköszöntötték a jó ismerősök. Kérésemre sokszor „énekeltek”, én meg vele énekeltam; de csak az ágyban volt szabad lennem. Jól éreztem magam. Addig nemigen daloltunk, mert édesapám a háborúban volt, de attól a naptól hangos volt a házunk.

A gramofon elég kezdetleges lehetett (vagy a hanglemez már sokat játszott) — elég az, hogy én szóról szóra úgy énekeltem, ahogy a gramofon énekelte; pedig én már tisztán beszéltem. Anyokám meg, hogy én tisztán mondjam, velem együtt énekeltem sokszor, de a sodromból nem tudott kihozni. Bárki odajött, mindenkinek csak úgy mondtam, ahogy a gramofon:

*„Nem lett több tenyérynői hely tem putta tíromon,
Eletett katonák tette let a vánkotom.
Ahova le fognak tenni*

*Tiomra nem borul tenki, tenki, aki él,
Tavat nem fakatt rám zöldet,
Elbordja rólam a földet mette majd a tél.”*

Ez volt az első dal, amit megtanultam. Mikor látta anyám, hogy milyen gyorsan tanulok, akkor ő is énekelgetett, én meg figyelmesen tanultam. Azután nem volt annyi baj velem: lekötött a tanulás. Csak lestem a szájából kijött hangot, a hangsúlyt, a szavakat, hogy az úgy hallatódjon tőlem is, mint a nagyoktól.

Közben jött a Szent József-i nagy vásár. Teli volt a nyomás kocsi-val, lovakkal, nyüzsgött a nép. Oda se volt szabad egyedül menni. Már késő délután volt. Én a házunkat kellett őriznem (hogy el ne vigye valaki). A kaputól tovább nem volt szabad menni. De a vásár érdekelt. Alig vártam, hogy egyszer már mehessek a vásárba. A népek jöttek-mentek, a gyermekek mutogatták a vásárfiát, én meg nagy keservesen őrzöm a házunkat. Egyszer csak éktelen nagy sírás veri fel az amúgy is zűrzavaros vásárt. Minden zaj elcsendesült a borzasztó sírástól. Hát tölünk a harmadik házban laktak Pestiék, az ő kislányuk sírt olyan borzasztóan. Jött haza, hárman vezették, csendesítették, de hiába. Jöttek a népek, hallom, hogy a majomnak cukrot akart adni, az meg elég mérges volt, elkapta a kezét, és a fogát beléeresztette a kezébe. Pesti Trézsit megharapta a majom — elment a kedvem a nagy vásártól. Másnap, mikor kocsik, lovak nem voltak, csak a gyermekvásár, nem lett volna valakinek annyi pénze, hogy engem kicsaljanak a vásárba. Vásárfia nélkül maradtam. Nem búsultam miatta: az én kezem nem harapta meg a majom. De fogalmam se volt, hogy mi az a majom, vagy milyen. Nem is törtem a fejem rajta, azt hittem, hogy az egy borzasztó valami, amivel nem jó találkozni. Egypár nap múlva híre-helye sem volt se majomnak, se annak a sok embernek. Újra csendes volt a vásártér.

Máshol is tudtunk játszani. Kimentünk a vasútra, ott játszottunk vagy harmincan is. Ha jött a vonat, félrebbentünk. Mihelyt a vonat továbbment, mi mán a vasúton próbálgattuk, hogy ki tud hosszabb utat tenni a sínen. Addig próbálkoztam, hogy a rámpára értem, ott meg a vékony lábacska beszorult a két sín közé. Síráásra fogtam a dolgot. Jöttek is segíteni, hogy kihúzzuk, de a többi se volt nagyobb, mint én, s egynek se jutott eszébe, hogy a lábam egy kicsit el kéne fordítani, csak küszködünk, hogy kihúzzuk. De inkább csak a vas lehúzta a bőrt. Egy véres folt a másikat érte, húztuk mindenféleképpen, de a lábam, az nem jött ki közben. Kovačičáról beért az állomásra a személyvonat, én meg alig két kilométerre kínlódom — mert azt tudtam, hogy elüt a vonat. Az meg jött, de olyan gyorsan, hogy én minden erőm elvesztettem. A pajtásaim félrefuttak, csak én maradtam a sínen. Kicsi kezem járt, kiabáltam a vonatnak, hogy álljon meg, annak meg a füttyölője csak hasította a levegőt, a vonatvezető az nem tudta, micsoda ke-

lepcébe kerültem, biztosan hitte, hogy rosszkodom, s már két-háromszáz méterre tőlem... Tudtam, hogy a lábam levágja (de hogy halálra gázolhat, azt még nem tudtam, csak a lábam féltettem) — egyszer csak valahogy ijedtemben elfordítottam, és kijött a lábam. Én félreugrottam, de még meg se szusszantam, s a vonat elrobogott mellettem. A vonatvezető még kieresztett valami forró gőzt, hogy megijesszen, elestem, úgy megrettentem. Úgy maradtam a földön. A vonat már rég nem látszott, én még nem tudtam lábra állni. Nem merem megmondani sohasem: tudtam, nem elég, hogy úgy megijedtem, hanem még jól kikapok. Azt hittem, a veréstől meghalok. (De jóval később, körül tíz év múlva kaptam verést, amit verésnek hívnak — most is itt vagyok, nem haltam bele.) A vasútról megint mindig elkergettek a nagyok, mégis odamentünk. Tudtam, az ilyesmivel hallgatni kell, még a testvéremnek se dicselkedtem vele, a gyermekeknek meg nem érte fel egynek se az esze, hogy én milyen borzasztó helyzetben voltam. Ők tovább játszottak, én meg lassan hazasomfordáltam. Olyan jó lettem, hogy otthon feltűnt. Arra magyarázták, hogy biztos beteg vagyok, s még a kedvem keresték. De én csak komoly, csendes, jámbor lettem, lefeküdtem. Ki voltam fáradva. Hazudni nem tudtam, de hallgatni, eltitkolni, azt igen.

Kialudtam magam, s minden a régi lett. Nem merem rágondolni, félttem, hogy elámulom magam. Amerre mentem, minden fordítva esett ki. Én jól akartam, és jó akartam lenni, de sehogy se sikerült, hogy egyszer, bár hogy egyszer megdicsérjenek. Hát ez nem volt.

Volt egy nagy fatörzs, le volt fektetve a földre. Én felmásztam, a másik, álló fát megöleltem, a lábam hintáztattam. Nekem ez tetszett, és jólesett. Egyedül voltam, senki nem szidott, se nem tanított a rendre, s ez végtelen boldogság volt nekem. Lelkem nyugodalmára hogy meddig lógattam onnét fentről a lábam, azt nem tudnám, mert az idővel sohasé törődtem. Este, vagy dél, mindegy volt — én játszódtam. Egyszer a szomszédék kislánya kijött, megzavarta az én ártatlan játékomat. Hisz nem ártottam senkinek. Ő meg jó közel jött. Eleget könyörögtem, eredj félre, Misuka, mert megrúg a lábam, s akkor, tudod, az fáj, ő nem ment félre. De az én lábam se állt. Addig-addig, hogy egyszer az orrát megrúgtam. Ő meg, mint a nádibika, ordítani kezdett. Hazament nagy bőgve, hogy én megrúgtam. Hát én is hazasavanyodtam. Tudtam, biztosan az anyjától kikapok — hát én elbújtam. Jött is Zsuzsa néni nagy széllel, de mondja az áldást. Én meg a mi házunk kapuja előtt felhúzódtam a kapus mellé. Azt hittem, nem lát meg. Nagy feldühödve odajött, s avval nagy kezivel az én pirinkó kezem úgy megverte, de úgy, hogy csupa piros lett. Életemben addig nem kaptam senkitől. Nem is fájna most sem — de nem voltam hibás, ő jött oda, mi se történt volna, ha ki nem hozza az ördög Misukát. Zsuzsa nénit meggyűlöltem. Egész életemben, mikor odajött, mindig zártam be előtte a kiskaput, hogy ne tudjon bejönni. Édesanyám kérdi, mért zárom Zsuzsa néni előtt bé a kiskaput. Én megelekedtem avval a válasszal, hogy ne jöjjön nálunk. De

nem mertem ezt se megmondani, mert édesanyám olyan szépen mondta: „Zsuzsikám”. Azt hittem, őt jobban szereti, mint engem, és féltem, hogy ő is megver. Zsuzsa néni mindennap jött, én meg mindennap bezártam a kaput. (De Zsuzsa néni se mondta, hogy rávertem a kislány kezére.)

Közben jött más, ami megijesztett. A kocánknak tizenkét kicsi malackája lett. De örültem! Kicsikék voltak, szépek, úgy ugráltak, versenyt futtak. Én es futtam velük, de nem mertem simogatni, mert az anyjuk nem egyezett belé, csak úgy rőfögött. Én féltem tőle, így csak messzebről szeretgettem őket. Egy szép nap beborult az ég, a felhők feketén hömpölyögtek, már majdnem a földet érték. Jött a nagy zivatar. Dörgött az ég, villámlott, egészen elsötétült, a nap nem látszott. Előre jött a szél, az ágakat a fákról letördelte, az eperfák alja tele-tele eperrel, egyik fa alatt fekete, a másik alatt fehér. És akkor odaért a vihar. Teljes erővel rázta a fákat, nagy cseppekben esni kezdett az eső, mind sűrűbben. Az eső felázta a száraz földet. Elég sokáig esett, az utcán csak úgy bugyorgott, mintha forrtak volna az esőcseppek. Azután újra gyönyörűen kisütött a nap. Egy jó óra múlva már elitta a száraz föld a vizet, de a sáncok, azok teli voltak a házak előtt vízzel, s a testvérem ki akarta a kocát malackáival eresztetni az utcára, hogy szedjék fel az epret. Egy malacka belément egy tócsába, s a szép fehér szőre bé-sározódott. A testvérem felkapta, belétette a hordóba, hogy lemossa a sárt róla — de a malacnak nem tetszett, iszonyúan kezdett visítani. A koca se lett rest, neki avval a nagy szájával a testvéremnek, nagy rőfögéssel! Szerencsére elég rossz volt a kapunk — deszka volt, hézagok voltak —, a testvérem hagyta a malackát a hordóban, s felmászott a kapu tetejére. A koca oda is elkergette, a kaput avva a nagy fogával megfogta, rázta, rőfögött; a malackának se tetszett a hideg víz, az visított. A lány meg sikoltozott, valahogy felmászott a kerítésre; az vert fal volt, így meg lett mentve. De a koca nem engedte. Összefuttak a szomszédok, de egy se mert a kocával kezét fogni. Ütték a kapun keresztül, de be senki nem mert menni, míg a szomszédasszonyok mentő ötlete támadt: hátulról az udvar falán átmászott, a malackát kiragadta a hordóból, előre kinyitotta a konyhaajtót, hogy tudjon béugrani, bé es ugrott, magára zárta az ajtót. De a koca nem kergette, hogy rőbbit nem visított a malacka. Egy darabig még rőfögött, s akkor megbékült. A hab úgy jött ki a száján, míg élek, soha nem felejttem el. Azóta se látta olyan veszett disznót. Nem próbáltam simogatni a malackákat.

Édesanyám beíratott az óvodába. Addig még a faluban nem jártam, csak kocsin vitt némelykor az anyám, mikor a szántásból jött. Apám testvérenek az ő lovaikkal szántott, s mindennap hozott egy forintot. Ez volt a bére, mikor szántani volt; s a karincája alatt hozta nekünk a vacsorát. A pénzcskét vigyázta, mert ő kereste. Nem volt soha költekező, a nehezen keresett pénzt nem szórta el. De ha én már óvodás lettem, akkor nekem óvodástáskát kellett vegyen, és uzsonnát tisztességgel kellett tenni, mert nagyon lefigyelték a hertelendi menyecskének minden

lépését. Hát gyönyörű bőrtáskát vett, csupa virág rajta. Párszor elkísértek, megtanítottak, merre kell menni — ment az óvoda a központban volt —, hogy el ne vesszünk mi, kik az Újsoron laktunk.

Óvónéni nagyon jó volt. Tanított verselni, és én hamar megtanultam a verset, én voltam a versmondó. Mindennap felkérdezett, hogy ne ő mondja, s a többiek megtanulják. („Édesapám hazajött már, földünket fölszántotta, fehér galamb szállt a földre, édesapám örömére.”) Eljött az uzsonnaidő, a kezébe vette a sok kis táskát, kosárkát, kiállt az udvarra, és kérdezte szépen, melyik kié. Az enyém, az én kis táskám sehol! Mikor látom, az enyém nincs — hát nagyon tetszett egy kis, födeles kosár, mondom: az enyém. Óvónéni ideadta. Azt gondoltam, ki tudja, biztos manna van benne... De biz csak paprikás szalonna volt, amit én nem szerettem. Jobb híján leültem, nagy nyugodtan eszegettem. Egyszer csak látom, hogy jön egy kislány, sorban nézi, kinél mi van. Megáll előttem: „Te kislány, ez az én kiskosaram.” „Lehet — mondtam —, az enyém nincs meg.” „Jó, edd meg az uzsonnát, aztán majd a kiskosarat ideadod. Aztán majd szépen keresd meg a tied.” „Nem eszem, én nem szeretem a szalonnát! Én már kerestem az én kistáskámat, de nem lelöm senkinél!” „Hát szólj az óvónéninek!” Ő két évvel öregebb volt az előtti évben is járt óvodába. Mentünk mindenkire sorban újra — de soha nem kaptuk meg az én kistáskám. Óvónéni se találta meg. Haragudtam magamra, mért vettem el a másét. Megvert a jó istenke, jól tette. A táskát nem sajnáltam, mert bűnösnek éreztem magam. Felfogadtam: sohse bántom a másét.

(Folytatjuk)

JEGYZET

Az idén 76 éves hertelendi (Vojlovica) Erős Istvánné Kovács Teréz neve eddig sem volt ismeretlen — néprajztudományi körökben. Felsőrolni is hosszadalmas lenne, hány hazai és külszázgi kiadvány adatszolgáltatója népdalaival, meséivel ő vagy édesanyja, Kovács Julianna. Hogy a dél-bánáti székelység és a jugoszláviai magyarság kollektív tudata egy szegmentumának nemcsak őrzője, hanem saját életsorsának lejegyzésével írói megszólaltatója is, azt 1967-től a mai napig teleírt füzetei tanúsítják, amelyeket itt egybeszerkesztettünk. Az íráságnak valóban a legfőbb kérdésével kellett megbírkóznia, amikor újra és újra nekifogott életútja megörökítésének: mi adhat kellő távlatot az életmeghatározó, személyes tragédia megragadásához. A keserű tapasztalatot igazolja ő is: a tragikus sorsalakulás (bele nem nyugvó) elfogadása hozza ezt a megváltással felérő felmentést. Nemcsak a személyes sors tragikuma, hanem a hányattatás, a kétlakiság, az orthontalanság is az írói érzékenységet előlegezi szerzőnkél. A népi életírás alábbi darabjának leg-

teljesebb változatát, érzésem szerint nem véletlenül, akkor kezdte írni, amikor — már egyik felnőtt korú gyermekét is elveszítve — 1974-ben, meszelés közben szemébe „leccsent” a mész, s többhetes kórházi kezelésre szorult: talán így láthatta meg újra angyalát, s a való világot annak szemével.

Népi életírása időben nagyjából a két világháború közötti időszakot pásztázza. Gyermekjátékok, népszokások, népi gyógymód néprajzi érdekességű leírása, a paraszti népelet és a cselédsors mozzanatainak érzékeltes előadása az erényei ennek az életírásnak. (Olyat is megtudhat belőle az olvasó, amit a szófejtő szótárból például nem: hogy a *kapsi* a ládika, szekrényke jelentésű, latin eredetű *kápsa* szót őrzi a népnyelvben, s nyilvánvalóan belőle származtatható *kapzsi* szavunk is.) Minden bizonytalanság az, amit itt közreadunk.

BOGNÁR Antal

